

28 MAY 2004

CÂTEVA PRECIZĂRI BIOGRAFICE PENTRU ISTORIA MEDICINII ROMÂNEȘTI

DE

VALERIU L. BOLOGA

I.

Doctorul Ioan Nicolide de Pindo, vestit medic aromân în Viena (1737—1828), a fost semnalat mai întâiu de V. Bologa („An. Inst. Ist. Naț. Cluj”, V, p. 503—510; „Inchinare lui N.

¹⁾ Adică în ziua de 14 August 1601. Data se confirmă. (Cf. A. Veress, op. cit., p. 425, n. 1 și p. 429, n. 2).

²⁾ Unele izvoare confirmă cifra. Altele dau 2.000. E probabil că vor fi fost mai mulți de 200.

25

Iorga", Cluj, 1931, p. 49—51). Domnul dr. *Simion Țovaru* („Un ilustru medic vienez de origine grămostean", Rev. Macedo-română, III, 1—2, p. 36—53), mai ales însă domnii *Valeriu Papahagi* („Câteva precizări în legătură cu medicul aromân din Viena Ion Nicolide de Pindo", Rev. Istorică, XXIV, nr. 7—9) și *Demostene Russo* (în „Studii istorice greco-române", București, 1939, vol. I), pornind dela informațiile date de Bologa, au întregit biografia lui Nicolide cu amănunte prețioase și au precizat în deosebi bibliografia operelor sale tipărite și manuscrise. Din strădaniile acestor biografi ai unuia din cei mai importanți doctori în medicină români, a rezultat o imagine a vieții sale destul de completă, din care desprindem următoarele caracteristice mai importante:

1. Nicolide a fost și s'a simțit Român. Originea sa aromânească n'a fost contestată nici de autorii greci.

2. El a fost unul din cei dintâi doctori în medicină cu mare învățătură, de neam românesc, poate chiar primul. Ca medic a fost deosebit de apreciat în Viena; avea o faimă care se răspândise în lumea balcanică; curtea vieneză și autoritățile austriace i-au acordat o serie de privilegii și l-au nobilitat. Ca autor medical a rămas cunoscut printr'o prețioasă lucrare tipărită în limba greacă.

3. Nicolide a jucat un rol important în viața coloniei greco-aromâne din Viena.

Ioan Nicolide de Pindo era atât de apreciat în lumea medicală apuseană, încât Danezul *Ad. Carl Peter Callisen*, autorul marelui dicționar biografic medical „*Medicinisches Schriftstellerlexikon*", apărut în Copenhaga în 1833, îi consacră o notă la p. 515 a volumului XIII:

„1426. Nicolides von Pindo (Johann), zu Wien, med. Dr.; wurde 1791 in den Adelsstand erhoben, mit dem Prädicate von Pindo. 3211. Diss. de pyogenia. Viennae, 1780. 4."

Acesteia îi urmează în 1843 la „*Nachtrag*", vol. 31, pag. 43, o scurtă, dar destul de completă biografie:

„1426. Nicolides von Pindo (Joh.), zu Wien, Med. Dr., Arzt und Mitglied d. med. Fac., starb d. 12 Decbr. 1828, 85 J. (? 91

J.) alt. Cit. Med. chir. Zeit. 1829, Bd. 3. No. 59. S. 111. Er war geb. zu Gramosta in Macedonien d. 14. März 1737, besuchte daselbst die höhere Schule, ging, gegen den Wunsch seiner Eltern u. ohne Reisegeld, nach Wien, musste sich zu Semlin der Handlung widmen, setzte aber später seine Reise fort, ernährte sich während seiner medic. Studien zu Wien, durch Unterricht in der griech. Sprache, litt an Bluthusten, meldete sich nach 2 J. zum Examen bei der med. Fac., welche jedoch dieses verweigerte, weil er ein Grieche war, aber später auf Befehl des Kaisers Joseph II ihn zulassen musste u. wurde vom Kaiser zum ersten Arzt seiner dasigen griech. Religionsverwandten ernannt. s. N. Nekr. d. Deutsch. Jahrg. 6. 1828. Thl. 2. art. 336. S. 344—47. 265. Die pract. med. Lehre, zum Gebrauch für Militair- u. Landchirurgen. In griechischer Sprache."

Notele biografice ale lui Callisen au o valoare documentară destul de mare: Ele dovedesc, cât de bună era încă amintirea învățatului grămoștean la cincisprezece ani după moartea sa și ne servesc indicii pentru găsirea a două necroloage necunoscute până acuma, unul în vol. II. 1828 al publicației „Neue Nekrologe der Deutschen", al doilea în revista medicală vieneză „Medicinish-chirurgische Zeitung", 1829, vol. III. (Din păcate aceste publicații nu se găsesc în bibliotecile din Sibiu).

În colecția de anunțuri mortuare (vol. VI, p. 475) din arhivele familiare ale conților *Wilczek* din Castelul Seebarn (Austria inf.) se găsește și cel tipărit la moartea lui Nicolide. Prin bunătatea domnului *Dr. A. Goldmann*, fost arhivar al Universității din Viena, am putut să obținem o copie:

„Sergius Nicolides v. Pindo gibt Nachricht von dem höchst betrübten Todesfall seines innigst geliebten Oncles, des hochwohlgeborenen Herrn Johann Nicolides v. Pindo, der Arzneykunde Doktor, Mitglied der Medicinischen Fakultät und praktischen Arzt, welcher nach empfangenem heiligem Sacramente den 12. December 1828 morgens um halb zwey Uhr in dem 85-sten Jahre¹⁾ seines Lebens an der Vereiterung der Lunge selig

¹⁾ Sic! De fapt avea 91 ani! V. B.

in den Herrn entschlafen ist. Der Leichnam des Hochseligen wird in der griechischen Kirche zur heil. Dreyfaltigkeit am alten Fleischmarkt den 12. December Abends um 6 Uhr beygesetzt und dann den 13. December 1828 um 3 Uhr Nachmittag eingesegnet und von da in dem Leichenacker zu St. Marx beerdigt. Die heiligen Seelenmessen werden in der obigen Kirche abgehalten werden."

Nepotul despre care este vorba, e *Sterie Eustatie Nicolide de Pindo* care, — din grația împăratului — fusese nobilitat odată cu unchiul său (acesta neavând copii), în Maiu 1791.

Teza de doctorat a lui Nicolide, din 1780, — pe care dl Papahagi o descrie, după „Bibliographie hellénique" a lui *Émile Legrand*, — se găsește în Bibl. Univ. Viena, sub cota I 219.574. Ea este dedicată *directorului* Facultății de Medicină din Viena, baronul *Dr. Anton v. Störck*, atotputernicul medic al curții, protectorul și prietinel de mai târziu al lui Nicolide. *Legrand* (și după el *Val. Papahagi*, mai târziu *Victor Gomoiu* în „Repertoriul Medicilor, etc.", Adaos, Buc. 1941, pag. 113), greșește, când îl numește pe *Störck* „rector": Universitatea din Viena își avea rectorul și decanii aleși, afar de aceștia și *directori* ai facultăților, numiți de împărat, ca organe de control, îndrumare și disciplină, reprezentanți ai autorității de stat.

Încă o rectificare de amănunte: Nicolide *nu* a fost *profesor* la Facultatea de Medicină din Viena, cum susține *G. I. Zavira* în a sa „*Nea Hellas*", și după el domnii Papahagi și Gomoiu. El fiind medic practician în Viena, era membru ordinar al Colegiului doctorilor („*Doktorenkollegium*") și în această calitate avea dreptul să se numească și membru al Facultății, — o rămășiță medievală de valoare pur formală, a unui privilegiu al medicilor capitalei, — fără ca să facă însă parte din corpul profesoral. Teoretic acest titlu i-ar fi dat cel mult dreptul să țină cursuri libere, drept ce căzuse însă de mult în desuetudine.

La pag. 46 a tezei sale, — scrisă într'o latinească frumoasă, — (Papahagi dă greșit, după Legrand, sau poate e o eroare de tipar, indicația bibliografică 32 p; de fapt sunt 82 p.) Nicolide dă și o informație cu caracter personal: „*Magnif. de Haen, meus*

quondam adeo favens praeceptor et memoria cuius gratissima erit quousque vixero". Haen a fost unul din cei mai străluciți clinicieni și profesori ai Facultății vieneze din epoca tereziano-josefină, epoca ei de maximă strălucire și glorie.

II.

Doctorul Constantin Pomuțiu (1815—?), unul din cei mai distinși medici români din fosta monarhie, fratele generalului Gheorghe Pomuțiu (devenit celebru în America în războiul de secesiune și mai târziu ca un apreciat diplomat al Statelor Unite; cf. și „Familia”, II, 1866, și „Enciclopedia Cartea Rom.” p. 1817), este azi pe nedrept uitat. Ici-colea se găsește numele lui, citat în grabă, în lucrări românești de istorie politică, dar în nici una din enciclopediile și operele biografice românești nu se află biografia sa completă. Într-o vreme când șirurile intelectualelor din Ardeal erau încă rare, când medicii noștri titrați se puteau număra pe degete, un doctor român care a fost chemat să facă cursuri la o universitate străină, care a ajuns pe urmă la cele mai înalte grade în ierarhia sanitară austriacă, care înfățișat semnează memoranduri politice către împărat, alături de Șaguna, nu poate să fi fost o personalitate cotidiană.

Din șematismele de stat ale fostei monarhii, din controalele studenților Facultății de Medicină din Viena¹⁾, în sfârșit din note răzlețe, am putut să reconstituim, — încă foarte fragmentar — o serie de amănunte pentru biografia sa.

S'a născut în Ghiula (Gyula, com. Bichiș, Ungaria), în 17 Ianuarie 1815; („Pomutz Constantinus, natus Gyula in Hungaria die 17 Ianuarii 1815, religionis catholicae ritus graeci”. Cf. Protocolum pro doctoratu medico-chirurg. et chemiae, 1821—1871, al Fac. Med. Viena).

Tatăl său a fost Ioan Pomuțiu, medic veterinar. Nu mai

¹⁾ Unele din informații le-am primit, — cu recunoștință — dela neobositul domn E. v. Gyurgyevich dela Biblioteca Brukenthal și prin bunăvoința domnului director al Muzeului Brukenthal, prof. R. Spek, dela domnul arhivar al Universității din Viena, consilierul Reinöhl.

trăia în 1839—40. („Name und Stand der Aeltern: Johann, Thierarzt, todt.“ Cf. Studienkatalog des Professoros *Joseph E. v. Wattmann* über seine Vorlesung über Chirurgie für die erste und zweite Jahreshälfte des Studienjahres 1839—40.).

A studiat „collegia philosophica“ în Pesta, pe urmă medicina în Pesta și Viena (Protocolul citat). În Viena era sigur înscris încă în 1838, deoarece cu hotărîrea no. 19422 din 4 Aprilie 1838 este scutit de taxe; (Matr. Univ. Viena, 1839—40). În aceeaș matriculă e trecut pentru anul școlar 1839—40 drept *cand. med.*, deci stătea înaintea examenelor riguroase. În catalogul lui Wattmann îi găsim adresa din Viena, Alser[stadt] 76, — așa dară în apropierea clinicilor — și caracterizarea „Verwendung fleissig, Sitten gut.“ Riguroasele și teza le-a trecut în 1840—41, cf. protocolului cit.: „subivit examen med. primum die 10 April 1840 bene (l valde bene), secundum die 25. Maji 1841 sufficienter, disputavit die 3. Juli 1841 bene per majora, Diploma die 6. VII. 1841.“

A fost promovat cu teza tipărită „Dissertatio inauguralis medica de morbis gravidarum“, Vindobonae 1841. (cf. *Szinnyi József*, „Magyar írók élete és munkái“, X, rubr. 1385, Budapesta 1905 și *Györy Tibor*, „Magyarország orvosi bibliographiája“, Budapesta, 1900, p. 122).

În 1847—48 a fost însărcinat cu predarea cursului de psihiatrie la Facultatea de Medicină din Budapesta. (*Högyes Endre*, „Emlékkönyv a Budapesti királyi magyar Tudomány-Egyetem Orvosi Karának multjáról és jelenéről“, Bp. 1896, p. 208: „Pomutz Szilárd... 1847—8-ban az elmegógyászatot adta elő egyetemünkön“). *Györy Tibor* dă în a sa „Az Orvostudományi Kar története“ (Bp. 1936), la p. 444—445 unele precizări interesante în legătură cu agregția lui Pomuțiu¹):

¹) Că într'adevăr este vorba de o agregție reglementară, nu numai de o însărcinare incidentală, rezultă di op. cit. al lui Györy, p. 797, unde, dându-se lista „Az orvoskar rendkívüli előadói 1850 óta“, — în care figurează la poziția 10 Pomuțiu, — se notează următoarele: „...numiți de Consiliul Locotenențial, obligați a depune jurământul, fără leafă bugetară, figurau în programul de cursuri ca profesori publici extraordinari. Premier-

La începutul anului 1847 doctorul Pomutz Konstantin a cerut autorizație să facă cursuri publice extraordinare din psihiatrie. Directorul Facultății Stáhly raportează în 10 Iunie că... „ar fi foarte de dorit să se facă cel puțin o catedră extraordinară de psihiatrie. În ceea ce îl privește pe Pomuțiu, nu există îndoială că este calificat, totuși ar fi necesar să se aștepte, până când se va aranja chestiunea ospiciului de nebuni. În răstimpul acesta Pomuțiu ar trebui să se perfecționeze în cunoașterea limbii maghiare, deoarece din felul cum e scrisă cererea se rezultă că are nevoie de aceasta”. Deși Consiliul Locotenențial acceptă acest punct de vedere, Majestatea Sa acordă în 26 Oct. (1847) lui Pomuțiu dreptul de a face cursuri publice extraordinare de psihiatrie (Arhiva Regnicolară maghiară, 1847, pos. 57, 185).

În 1848—49, Pomuțiu semnează, alături de Șaguna, Mocioni, Iacob Bologa și alții, petițiile către împărat și manifestele în cari se cere egala îndreptățire, etc. etc. a Românilor din monarhie (Păcățianu, Cartea de aur, passim).

În 1854 îl găsim „Landesmedicinalrath” în „Statthaltereii für die serbische Wojwodschaft und das Temeser Banat”, (cf. „Handbuch der Wojwodschaft Serbien und des Temeser Banates sammt der Militärgrenze für das Jahr 1854”, Temesvar, f. a., p. 55).

În 1859 figurează în șematismul austriac în aceeași calitate și ca președinte al comisiei medicale permanente („k. k. ständige Landes-Medicinal-Commission”) a Voivodinei și Banatului. („Hof-u. Staatshandbuch d. Kaiserthumes Österreich”, 1859, vol. V, p. 87 și 88).

În Decembrie 1863 se înființează pe lângă Cancelaria aulică reg. maghiară un post nou de referent medical și sanitar, care se ocupă provizoriu de Constantin Pomuțiu, *docent universitar*, consilierul sanitar al Locotenenței din Timișoara. (Györy, op. cit. p. 543, după „Oryosi Hetilap, 22 Dec. 1863). Acest provi-

gători ai docenților”. Docența a fost introdusă în 1850. Se va vedea mai jos că în 1863 Pomuțiu este amintit, într-un act oficial, ca *docent*.

zorât pare a se fi transformat în curând în numire definitivă. În Șematismul din 1866 îl găsim pe Pomuțiu la p. 152: „Kgl. ung. Hofkanzlei in Wien; zur Dienstleistung einberufen Pomutz Constantin, M. Dr. kön. u. Med. R[ath].” Așadară el purta acum pe lângă indicația de funcțiune „consilier sanitar” și *titlul de disticțiune al unui „consilier regesc”*. Fiind acum stabilit în capitala Austriei, este recipiat în Colegiul doctorilor Facultății de Medicină din Viena (Ibidem, p. 236).

În Șematismul din 1868 — deci după dualism — firește nu-l mai găsim figurând ca funcționar austriac, este însă ținut mai departe în evidență *ca membru al Colegiului doctorilor din Viena* (p. 249). Să fi trecut, — ca atâți alți funcționari înalți români, nevolnici să servească după 1868 sub Unguri, — la 53 de ani la pensie și să fi rămas ca practician în Viena? Până ce nu ne va reuși să-i găsim necrologul în vreuna din gazetele ardelenе, nu ne putem pronunța, precum nu îi știm încă data morții. În Șematismul din 1874, — singurul după 1868 pe care l-am mai găsit în bibliotecile sibiene, — nu mai figurează nici ca membru al Colegiului.

De încheiere o rectificoare: În „Contribuțiuni la Istoria Medicinii din Ardeal” (Cluj, 1927), la pag. 32, (notă), V. Bologa scrie: „Astfel de Români *născuți, dar nu rămași*, mai aflăm în învățământul superior maghiar. Constantin Pomuțiu, alias Pomutz Szilard...” Dl *Lucian Predescu*, dând în „Enciclopedia Cugetarea”, București, la pag. 670 puținele informații despre Pomuțiu, date de Bologa (este singura enciclopedie românească, care îl amintește!), adoptă și eroarea lui Bologa, numindu-l „*medic român maghiarizat*”. Dară Bologa, în aceleași „Contribuțiuni”, rectificase la pag. 85 („Addenda”) greșala sa, scriind: „În ce-l privește pe doctorul Constantin Pomuțiu, îmi pare că m'am prea grăbit, când l-am pus în categoria Românilor *născuți, dar nu rămași*. Dimpotrivă, pare a fi fost un foarte bun Român. În Cartea de Aur de Păcățianu îl găsim... etc...”

În concluzie: C. Pomuțiu nu s'a maghiarizat, ci s'a manifestat întotdeauna ca bun Român.